

Türkiye

2005 yılında Türkiye'deki insan hakları gelişmeleri karışıkta. Hükümet, reformlar konusuna belirli bir bağlılık göstermesine karşın, adalet, emniyet ve ordu içindeki reform karşıtı unsurların açıkça etkisi altında kalmaktan kurtulamadı. Yılın en büyük başarısı, polis karakollarındaki kötü muamele bildirimlerindeki düşüş ile kendini göstermeye devam eden, işkenceyle mücadele konusunda gösterilen kararlı ilerlemeydi. Buna karşın, dil ve ifade özgürlüklerinin garanti altına alınması konusunda çok az ilerleme kaydedildi. Polisin sokak eylemleri sırasında gereksiz olarak ölümcül şiddete başvurması ise endişe verici bir gelişmeydi. Yıl içinde Kürdistan İşçi Partisi (PKK) tarafından alevlendirilen siyasi şiddet, gerilimi arttırmış ve devlet güçlerinin, insan hakları ihlallerini de içeren ağır müdahalelerini tahrik etmişti.

Türkiye Ekim ayında, yaklaşık on yıl veya daha fazla sürmesi beklenen, Avrupa Topluluğuna tam üyelik müzakerelerine başladı. Avrupa Topluluğu, bu süre boyunca Türkiye'nin insan hakları ve azınlıkların haklarını ne ölçüde koruduğunu gözlemeye devam edecek.

İfade ve İnanç Özgürlüğü

İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2005 Kasım ayı itibarıyla, şiddet yanlısı olmayan görüşleri nedeniyle hapis cezası çeken hiçkimsenin bilgisine sahip değildi. Buna karşın, çok sayıda insan konuşma ile ilgili suçlardan dolayı suçlanmış ya da hapis cezası ile tehdit edilmişti. Bunların çoğu, Cumhurbaşkanı, bayrağa ve devlet kurumlarına saldırıyı suç sayan maddelerle suçlanmıştı. Hükümet, bu konudaki maddeleri Haziran ayında yürürlüğe giren yeni ceza yasasından kaldırma konusunda başarılı olamadı.

Ekim 2005'te yazar Cemal Tokpınar, Türkiye'nin 1999 yılında yaşadığı depremin, orduya verilmiş ilahi bir ceza olduğunu öne süren makalesi nedeniyle bir yıl hapis cezası aldı. Gazete makalesinde şiddet yanlısı herhangi bir eylem önerilmiyordu ama Tokpınar ceza yasasının 216. maddesine göre, "kamu düzenini tehdit eden... dini nefreti tahrik etmek"ten hüküm giydi. Yazar Orhan Pamuk, "Türklüğe hakeret" ile suçlandı. Öne sürülen suç, bir dergi röportajı sırasında, "bu topraklarda otuz bin Kürt ve bir milyon Ermeni öldürüldü" şeklindeki ifadesiydi.

Dini sebeplerden dolayı başörtüsü takan kadınlar, yüksek öğrenimden, kamu hizmetinden ve siyasi hayattan yasaklanmaya devam edildiler. Başörtüsü takan kadın avukatlar mahkeme salonlarına alınmadılar. Haziran ayında Ankara Barosu, bir hakimin bürosunda müvekkili ile yaptığı görüşme sırasında başörtüsü takan bir avukat hakkında disiplin soruşturması başlattı.

Azınlık haklarına saygı

Türkiye'nin mahkemeleri ve devlet görevlileri, dil özgürlüklerini kısıtlamaya devam ediyor. Kasım 2005 itibarıyla tek bir özel yayıncıya Kürtçe yayın yapma hakkı verilmemişti. Mart ayında resmi televizyon kanalı TRT, müzisyen Birol Topaloğlu'nun Laz dilinde şarkı söylemesine "mevzuatın" izin vermediğini bildirdi. Haziran ayında Ankara Valisi, örgütün programında yer alan "kürtlerin sosyal ve bireysel haklarını korumak" amacının anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla, Kürt Demokrasi Kültür ve Dayanışma Derneği (Kürt-Der)'e izin vermeyi reddetti. Temmuz ayında Bingöl Valisi, Dernek Başkanı Rıdvan Kızgın'ın derneğin antetli kağıdını hem Türkçe hem Kürtçe bastırarak, yazışmaların Türkçe yapılmasını şart koşan Dernekler Kanununa aykırı davrandığı iddiasıyla, yerel İnsan Hakları Derneği'ne (İHD) 800 \$ tutarında "idari ceza" verdi.

Yasadışı İnfaz

Kasım 2005'te Şemdinli, Hakkari'de bir kitapçı dükkanına atılan bir el bombası, bir kişinin ölümü ve sekiz kişinin yaralanmasıyla sonuçlandı. Yerel halk, olay yerinde iki jandarma ile (şimdi güvenlik güçleri ile çalışan eski PKK mensubu) bir itirafçıyı, ellerinde bir el bombası ve kitapçının yerini gösteren bir kroki ile beraber yakaladı. Zırhlı bir araçtaki jandarmalar, olay yerinde toplanan kalabalığın üzerine ateş açarak bir kişiyi daha öldürdüler. İtirafçı ile zırhlı jandarma aracının komutanı yakalandı ama diğer iki jandarma serbest bırakıldı.

Toplanma Özgürlüğü

Polis 2005 yılında barışçıl gösterileri dağıtmak için sürekli olarak gereksiz güç kullandı. Mart ayında İstanbul polisi Dünya Kadınlar Gününü kutlamak için toplanan göstericilere saldırdı. Erkek ve kadın göstericiler dövüldü ve üzerlerine biber gazı sıkıldı. Başbakan Tayyip Erdoğan polisin şiddet kullanmasını kısaca kınadı ama konuyu kamu önüne taşıdıkları için basını azarladı.

Daha endişe verici olanı ise, toplu gösteriler karışıklığa yol açtığında polisin gereksiz yere ölümcül şiddete başvurmasıydı. Muhtelif olaylarda sekiz kişi polis tarafından vurularak öldürüldü. Örneğin Kasım ayında polis, Hakkari ilinde, Şemdinli saldırılarını protesto eden beş göstericiyi öldürdü.

Polis Karakollarında ve Akıl Hastanelerinde İşkence ve Kötü Muamele

Gözaltının ilk anlarından itibaren bir avukatla görüşme hakkı da dahil olmak üzere, gözaltındakiler için alınan daha ileri önlemler sayesinde, kötü muamele konusundaki raporlar azalmaya devam ediyor. Güneydoğunun ücra köşeleri de dahil olmak üzere, polisin kanun ve kurallara riyeti genelde iyi. Bazı illerde, baro ve tabip odası temsilcileri de dahil olmak üzere, yerel insan hakları kurullarından delegeler, polis ve jandarma karakollarına habersiz denetleme ziyaretleri yaptı. Ancak, bazı polis karakolları hakkında hala dayak ve işkence raporları gelmeye devam etti. Örneğin Ekim 2005'te, hiç denetleme ziyaretine uğramamış bulunan Ordu polis merkezinde, 4 küçüğün işkenceye maruz kaldığı bildirildi. Çocuklar polisin kendilerini soyup dayak attığını, hayalarını sıktığını ve tecavüzle tehdit ettiğini söylediler. Tıbbi raporlar, herhangi bir suçlamaya maruz kalmadan serbest bırakılan çocukların yoğun şekilde morarmalara maruz kaldığını gösteriyordu.

Ocak 2005'te Türk Meclis İnsan Hakları Komisyonu, Ankara'daki bir psikiyatri kurumu olan Saray Rehabilitasyon Merkezine yaptıkları ziyaret sırasında, çocukların yataklara bağlandıklarını ve çıplak olarak hapsedildiklerini keşfettiklerini bildirdi. Eylül ayında Uluslararası Zihinsel Engelli Hakları Kurulu, İstanbul ve İzmir'deki hastanelerde, hastalara kas gevşetici verilmeden ve anestezi yapılmadan elektroşok tedavisi (ECT) uygulandığını rapor etti. Avrupa İşkenceyi Önleme Konseyi, 1997 yılında yaptığı ziyaret sırasında bu acı verici ve tehlikeli uygulama nedeniyle Türkiye'yi zaten kınamıştı. Raporu ayrıca çocuklara nasıl ECT uygulandığı ve nasıl el ve ayaklarından uzun sürelerle yataklara bağlandıkları da anlatılıyordu.

Zorunlu İç Göç

1980 ve 1990'lı yıllarda güvenlik güçleri tarafından göçe zorlanan 378.335 Kürt köylünün çoğunluğu, hala Güneydoğudaki köylerine dönemiyor. Hükümetin Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi en temel altyapı imkanlarını dahi sunamadı ve köylüler elektrik, telefon gibi hizmetler ile okulu bulunmayan yerleşimlere dönmek konusunda istekli değiller. Göçe zorlananlara tazminat ödenmesi ile ilgili olarak 2004 yılında çıkarılan bir kanunun uygulanışı ise oldukça adaletsiz. Bazı köylüler uygun miktarlar alabilirken, bazılarının iddiaları haksız olarak reddedildi.

PKK ile savaşmaları için hükümet tarafından silahlandırılan ve maaş ödenen paramiliter köy korucularının şiddet tehditleri, dönüşün önünde önemli bir engel oluşturmaya devam ediyor. Geri dönen bazı köylüler yıl içinde köy korucularının saldırılarına maruz kaldılar. Mart 2005'te Nusaybin'de bir köy korucusu, korucunun merasında hayvan otlattığı iddiasıyla 13 yaşındaki Selahattin Günbay'ı silahla vurarak öldürdü.

İnsan Hakları Savunucuları

Hükümet, insan hakları örgütlerinin değerini anlama doğrultusunda bir kısım adımlar attı ve Eylül 2005'te başka sivil toplum kuruluşları ile beraber, AB süreci ve reformlar hakkındaki bir danışma toplantısına onları da davet etti. Yine de insan hakları savunucuları, bir kez daha fiziki şiddetle tehdit edildiler ve vatan haini olarak gözden düşürülme çabalarına ek olarak, muhtelif cezai soruşturmalara maruz kaldılar. Mayıs ayında, bir mayına basarak ölen bir askerin cenazesinde konuşan General Hürşit Tolon, cenazeye katılmadıkları için insan hakları örgütlerini azarladı. Yaygın bir şekilde duyurulan bu yorum, savunucuları alarma geçirdi. Çünkü İHD başkanı Akın Birdal, 1998 yılında ordunun benzer ifadelerinin ardından vurulmuş ve ölümden dönmüştü. 2001 yılında yalnız bir silahlı saldırganın saldırısından kıl payı kurtulan İHD İstanbul Şubesi Başkanı Eren Keskin ve iki Yönetim Kurulu üyesi, Haziran 2005'te, Birdal'a yapılan saldırının sorumluluğunu üstlenen aşırı sağcı örgüt Türk İntikam Tugayı tarafından ölümlerle tehdit edildiler.

Anahtar Uluslararası Oyuncular

Ekim 2005'te Türkiye'nin ve Uluslararası topluluğun dikkati, A.B.'nin uzun müzakerelerden sonra tam üyelik sürecini başlatma kararı üzerine yoğunlaşmıştı. A.B., Türk hükümeti ile insan hakları konusunda güçlü ve etkili bir ilişki sürdürüyor. Mart ayındaki ziyaretleri sırasında, Dünya Kadınlar Günündeki polis müdahalesinin basın yansımalarıyla karşılaşan A.B. üçlü yönetiminin temsilcileri, "polisin İstanbul'da

gösteri yapan kadın ve gençleri dövme görüntüleri karşısında şoke olduklarını" bildirdiler. Eylül ayında A.B.'nin genişlemeden sorumlu komisyon üyesi Olli Rehn, yazar Orhan Pamuk'un yargılanmasından dolayı "ciddi olarak endişeli olduğunu" söyledi ve yazarı evinde ziyaret etti.

Şubat 2005'te Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe karşı Avrupa Komisyonu (EICR), hazırladığı bir raporda, ibadet yeri açma ve din adamı yetiştirme konusundakiler de dahil olmak üzere, Türkiye'de gayri müslim toplulukların karşılaştığı güçlüklerden bahsetti. Her türden azınlıklar ile ilgili süregelen şüphelere de dikkat çeken ECRI, hükümeti ırkçılık ve hoşgörüsüzlükle mücadele edecek bir kuruluş oluşturmaya davet etti.

Ocak 2005'te insan hakları savunucularının B.M. özel temsilcisi, Türkiye'ye 2004 yılında yaptığı ziyaret ile ilgili bir rapor yayınladı. Temsilci raporunda, insan hakları savunucularının taciz edilmeleri ile ilgili endişelerini dile getirerek, devlet görevlilerinin ve medyanın insan hakları savunucularını "düşman" olarak damgalamaktan vazgeçmeleri çağrısında bulundu. Temsilci ayrıca, insan hakları savunucularının gözaltı mekanlarına tam erişimine izin verilmesini de istedi. Mayıs ayında Türkiye'ye gayriresmi bir ziyarette bulunan zorunlu iç göçten sorumlu B.M. özel temsilcisi, tazminat mevzuatının uygulanması sırasında ortaya çıkan sorunları vurguladı.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye aleyhine, işkence, adil olmayan yargılama, keyfi gözaltı ve yasa dışı infaz konularında muhtelif kararlar verdi. Temmuz 2005'te Mahkeme Türk hükümetini, 1995 yılına İstanbul'da meydana gelen olaylar sırasında polisin yirmi iki kişiyi vurarak öldürmesi suretiyle yaşama hakkını ihlal etmekten sorumlu buldu (Türkiye'ye karşı Şimşek ve diğerleri).